

STAVOVI SESTARA SPECIJALISTA KLINIČKE NEGE O ISTRAŽIVANJIMA U SESTRINSTVU

Biljana Stojanović Jovanović¹

¹Akademija strukovnih studija Beograd, Odsek Visoka zdravstvena škola, Srbija

ATTITUDES OF CLINICAL CARE SPECIALIST NURSES ABOUT NURSING RESEARCH

Biljana Stojanović Jovanović¹

¹Academy of Applied Studies Belgrade, The College of Health Sciences, Serbia

Sažetak

Uvod: Istraživanja u sestrinstvu danas imaju veliki uticaj na sadašnju i buduću sestrišku praksu.

Cilj rada: Ispitati stavove medicinskih sestara koje su završile strukovnu specijalizaciju kliničke nege o različitim aspektima istraživanja u sestrinstvu.

Metode: U istraživanju je učestvovalo 86 medicinskih sestara – specijalista kliničke nege. Od instrumentata je korišćena modifikovana verzija *Bootove skale stavova medicinskih sestara prema istraživanju*, koja se sastoji iz subskala: *Interes i podrška okoline, Isplativost i korist i Prepreke (teškoće)*.

Rezultati: Na subskali *Interes i podrška okoline*, najviši prosečan rezultat je zabeležen kod tvrdnje „Želeo/la bih da sprovedim istraživanja“, dok je najniži kod tvrdnje „Verujem da mi moj posao pruža vreme potrebno za sprovođenje istraživanja“. Na subskali, *Isplativost i korist*, najviši prosečan rezultat je zabeležen kod tvrdnje „Rezultati istraživanja su korisni za bolju zdravstvenu negu bolesnika i mogu se primeniti u mom radnom okruženju“, dok je najniži kod tvrdnje „Medicinske sestre dobijaju pohvale od svojih saradnika i kolega kada sprovedu istraživanje“. Na subskali, *Prepreke (teškoće)*, najviši prosečan rezultat je zabeležen kod tvrdnje „Dobijanje saglasnosti od pacijenta za realizaciju istraživanja je vrlo teško“, dok je najniži kod tvrdnje „Istraživanja u sestrinstvu trebalo bi da sprovede medicinske sestre sa završenim doktoratom“.

Zaključak: Prema iskazu medicinskih sestara specijalista kliničke nege postoji interes za učestvovanje u istraživačkim aktivnostima, ali nedostaje slobodno vreme za realizaciju istraživanja.

Ključne reči: stavovi, sestrinstvo, istraživanje.

Abstract

Introduction: Research in nursing today has a major impact on current and future nursing practice. **The aim** was to examine the attitudes of nurses towards research in nursing, after completing their specialization of clinical care.

Methods: The study involved 86 nurses - specialists in clinical care. The instrument used in the research was a modified version of the *Boot nurses' attitudes scale about the research*, which consists of subscales: *Interest and support of the workplace environment, Cost-effectiveness and benefits, and Obstacles (difficulties)*.

Results: The highest average score was recorded in the statement “I would like to conduct research,” while the lowest in the statement “I believe that my job provides the time required to conduct the research.” (on the subscale *Interest and support of the workplace environment*). The highest average score was recorded in the statement “The research results are useful for better health care of patients and can be applied in my workplace environment,” while the lowest in claims “Nurses receive praise from their associates and colleagues when they conduct research” (on the *Cost-effectiveness and benefit subscale*). On the subscale *Obstacles*, the highest average result was recorded in the statement “Obtaining consent from the patient for the implementation of research is very difficult,” while the lowest in the statement “Research in nursing should be conducted by nurses with a completed doctorate degree.”

Conclusion: According to the statements of clinical care specialist nurses, there is certain interest in participating in research activities, but there is a lack of free time for research.

Keywords: attitudes, nursing, research

Uvod

Istraživanje je najpouzdaniji izvor znanja i većina medicinskih sestara postaje svesna da je u obavezi da sprovodi istraživanja. Osnovni cilj istraživačke delatnosti je otkrivanje istine, kao i dokazivanje njene pouzdanosti. Naučno istraživanje je mnogo šire, ono teži da dobije znanje koje može biti generalizovano. Istraživač koristi sistematične i objektivne metode traženja informacija [1,2].

Osnovne karakteristike istraživanja su jasna formulacija istraživačkog problema i usmerenost ka određenom zaključku. Zdravstvena nega je široko područje iz kojeg medicinska sestra bira temu istraživanja. Izbor, definisanje i formulisanje problema predstavlja prvi, početni i vrlo delikatan deo istraživanja. U istraživačkom procesu izbor i definisanje problema istraživanja je od najveće važnosti, jer bez problema istraživanja ne može ni doći do istraživanja. Od ove etape zavise naredne etape istraživanja. Da bi se uspešno realizovalo istraživanje, potrebno je dobro ga osmisлити i sprovesti po utvrđenom planu [1,3,4].

Treba imati u vidu da sestrinsko istraživanje mora da se odnosi na problem od interesa za struku, savremenu teoriju i praksu, kao i da ima stručnu i društvenu opravdanost i tehničkih mogućnosti za realizaciju. Za uspešan rad medicinska sestra istraživač mora da poseduje niz vrlina među kojima se posebno izdvajaju: inteligencija, moć zapažanja, sposobnost analize i sinteze, volja, istrajnost, kreativnost, intuicija, spremnost za razmišljanje na neobičajan način, poštenje, odgovornost, marljivost i tačnost, inicijativnost, fleksibilnost, kritičnost i samokritičnost, želja za saradnjom, umešnost, sistematičnost itd. [2,5].

Istraživanje je proces koji se sastoji od rešavanja raznovrsnih intelektualnih, interpersonalnih i praktičnih problema i može se posmatrati kao: proces komunikacije između različitih subjekata uključenih u tok istraživanja i kao proces rešavanja problema (dolaženje do znanja). Istraživanja nužno uključuju veliki broj aktera (pogotovo ona zasnovana na uzorku) i podrazumevaju rešavanje velikog broja praktičnih i interpersonalnih problema [6]. Istraživač koristi sistematične, uredne i objektivne metode traženja informacija. Istraživački pristup problemu mora biti poznat svim medicinskim sestrama i on uključuje identifikovanje problema, područja, kreiranje plana, prikupljanje podataka i evaluaciju podataka [7–9].

Medicinske sestre bi trebalo da budu u stanju da se kritički osvrnu na istraživanja drugih istraživača. Trebalo bi da budu sposobne da identifikuju kliničke probleme koje treba istražiti, kao i da rezultate istraživanja implementiraju u kliničku praksu [10–12]. Sprovođenje istraživanja u sestrinstvu važ-

no je zbog kontinuiranog rasta i razvoja relevantnih znanja u sestrinstvu. Takođe, rezultati istraživanja omogućavaju medicinskim sestrama predviđanje mogućeg ishoda pojedinih sestrinskih odluka i kontroli pojavljivanja neželjenih ishoda. Istraživanja i primena rezultata u praksi su ključni delovi edukacije i osposobljavanja sadašnjih ali i budućih medicinskih sestara [12].

Rezultati nekih studija pokazuju da medicinske sestre kao prepreke za sprovođenje istraživanja navode: nedostatak vremena, interesa i potpore za implementaciju nalaza istraživanja u praksu, nedovoljnu svesnost o istraživačkoj literaturi, razumevanju istraživačkog procesa i nedovoljan autoritet za promenu prakse kao i nedostatak podrške kolega [11,13,14].

Cilj rada

Ispitati stavove medicinskih sestara koje su završile strukovnu specijalizaciju kliničke nege, o različitim aspektima istraživanja u sestrinstvu.

Ispitanici i metode

Istraživanje je sprovedeno kao transverzalna, opservaciona studija. Od ukupnog broja studenata koji su završili Specijalističke studije na studijskom programu Klinička nega, Visoke zdravstvene škole strukovnih studija u Beogradu, do 2019. godine, učešće u istraživanju je uzelo (N 86) medicinskih sestara – specijalista kliničke nege. Kao instrument istraživanja je korišćena modifikovana verzija *Boothove skale stavova medicinskih sestara prema istraživanju* [13]. Pri odabiru instrumenta za merenje stavova medicinskih sestara prema istraživanju, rukovodili smo se sledećim kriterijumima: jednostavnost i konciznost; prilagođenost ispitanicima učesnicima u istraživanju; visok stepen pouzdanosti i validnosti merenja ispitivanog koncepta.

Obzirom da je reč je o instrumentu koji nije korišćen do sada na srpskom jeziku, urađeno je prevođenje i kulturološka adaptacija. Proces prevođenja i kulturološke adaptacije instrumenta izvršena je u skladu sa smernicama: „Principi dobre prakse prevođenja i adaptacije alata“. Instrument je pokazao zadovoljavajuće metričke osobine. Potvrđena je njegova sadržajna i konstruktivna validnost i laka interpretativnost, osetljivost i pouzdanost. *Boothova skala stavova medicinskih sestara prema istraživanju*, ima 45 pitanja koja su razvrstana u 3 subskele: *Interes i podrška okoline, Isplativost i korist i Prepreke (teškoće) za sprovođenje istraživanja*. Odgovori su dati na petostepenoj Likertovoj skali počevši od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem). Istraživanje je realizovano od 01. do 30. aprila 2019. godine.

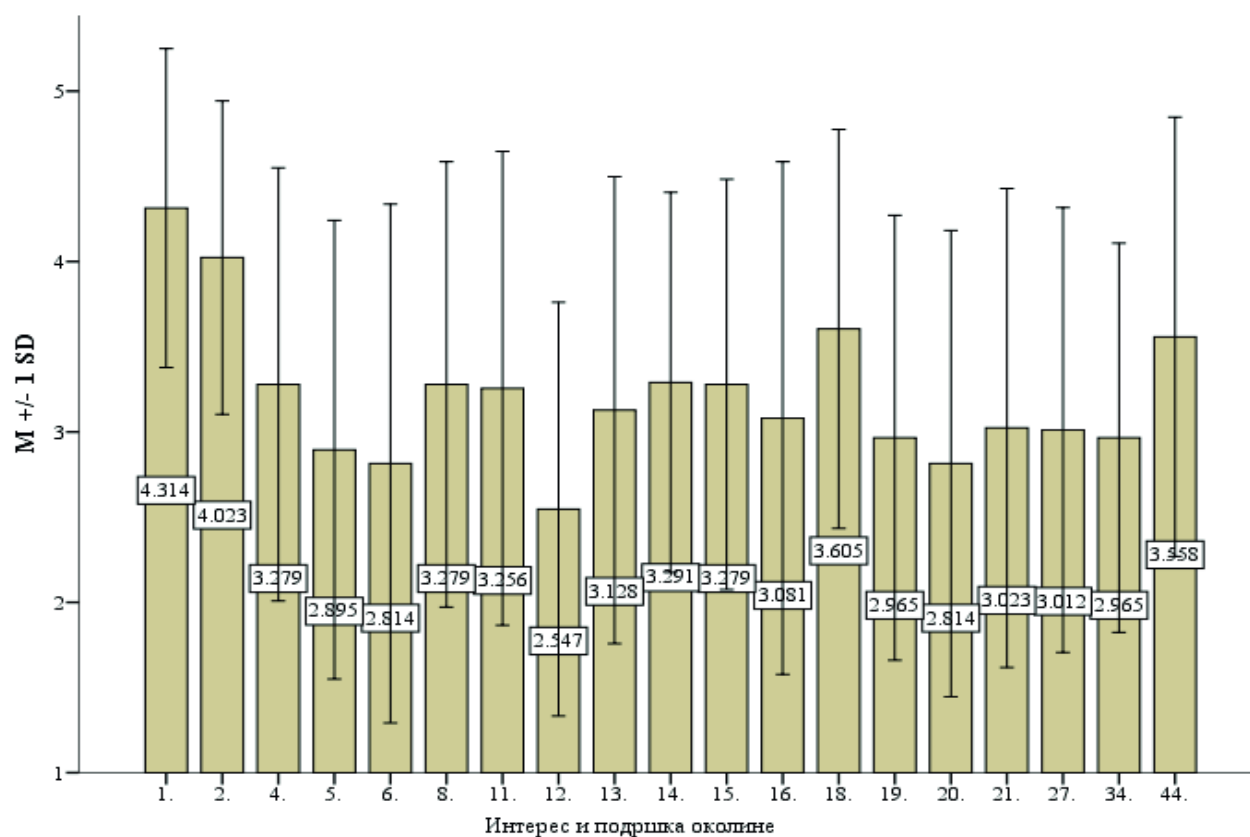
Etički aspekt studije. Istraživanje ni jednim svojim postupkom nije ugrozilo prava ispitanika, a podaci dobijeni od samih ispitanika su zaštićeni i dostupni samo istraživaču. Ispitanici su pismeno informisani o osnovnim ciljevima istraživanja, značaju traženih podataka i ispunjavanju skale. Ispitanici su potpisom dokumenta, Dobrovoljni pristanak informisanog ispitanika za učešće u istraživanju, dali svoju saglasnost za istraživanje.

Statistička analiza podataka. Korišćene su odgovarajuće metode deskriptivne i inferencijalne statistike. Od deskriptivnih statističkih mera, korišćene su apsolutna frekvencija, procenat, medijana, aritmetička sredina, minimum, maksimum, interkvartilno odstupanje i standardna devijacija. Analiza i obrada podataka vršene su pomoću paketa namenjenog statističkoj obradi podataka (Statistical Package for the Social Sciences – SPSS, version 23.0, 2015). Dobijeni rezultati su prikazani grafički.

Rezultati

Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 86 ispitanika. Uporedni prikaz osnovnih deskriptivnih mera rezultata ispitanika na subskali *Interes i podrška okoline* iz Boothove skale stavova medicinskih sestara prema istraživanju pokazuje najviši prosečan rezultat kod stavke br. 1 („Želeo/la bih da sprovedim istraživanje“) i iznosi 4,31 (SD = 0,94), dok je najniži kod stavke br. 12 („Verujem da mi moj posao pruža vreme potrebno za sprovođenje istraživanja“) i iznosi 2,55 (SD = 1,21).

Prosečan ukupan skor za subskalu *Interes i podrška okoline* iznosi 65,03 (SD = 14,16), a kreće se u rasponu od 400 do 92 (*Grafikon 1*).

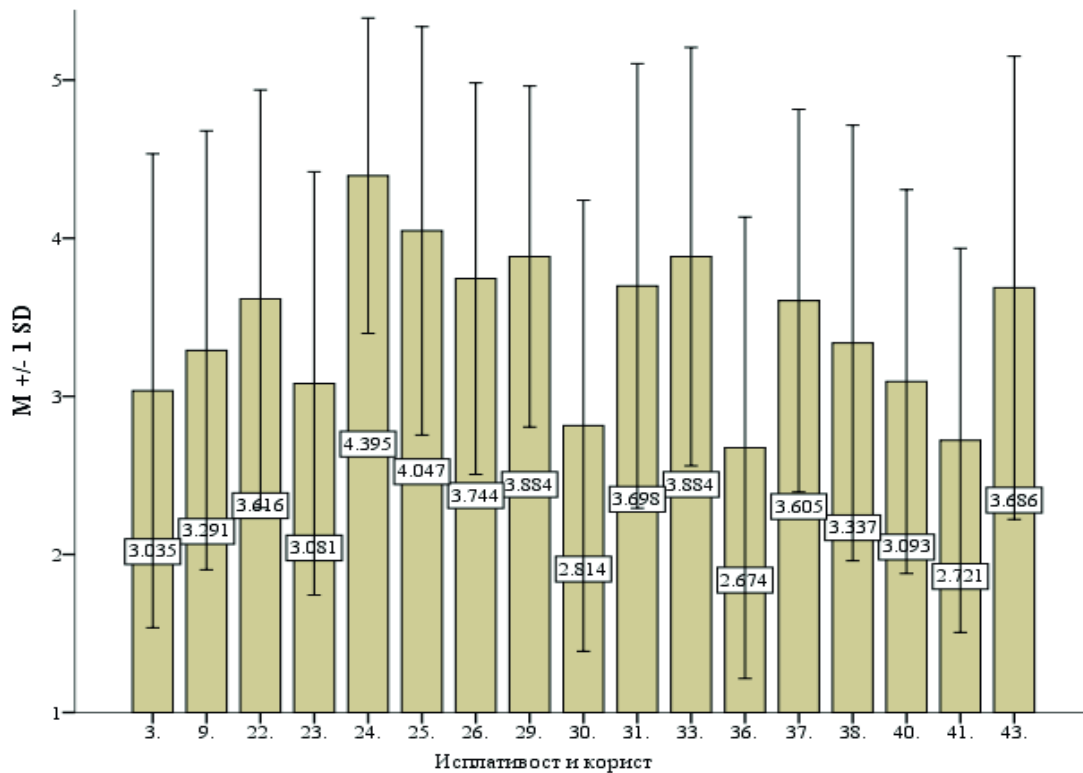

Grafikon 1. Distribucija prosečnih vrednosti odgovora ispitanika na subskali *Interes i podrška okoline*

Uporedni prikaz osnovnih deskriptivnih mera rezultata ispitanika na subskali *Isplativost i korist* iz Boothove skale stavova medicinskih sestara prema istraživanju: najviši prosečan rezultat je zabeležen kod stavke br. 24 („Rezultati istraživanja su korisni za bolju zdravstvenu negu bolesnika i mogu se primeniti u mom radnom okruženju“) i iznosi 4,40

(SD = 1,00), dok je najniži kod stavke br. 36 („Medicinske sestre dobijaju pohvale od svojih saradnika i kolega kada sprovedu istraživanje“) i iznosi 2,67 (SD = 1,46).

Prosečan ukupan skor za subskalu *Isplativost i korist* iznosi 58,60 (SD = 6,44), a kreće se u rasponu od 37 do 81 (*Grafikon 2*).

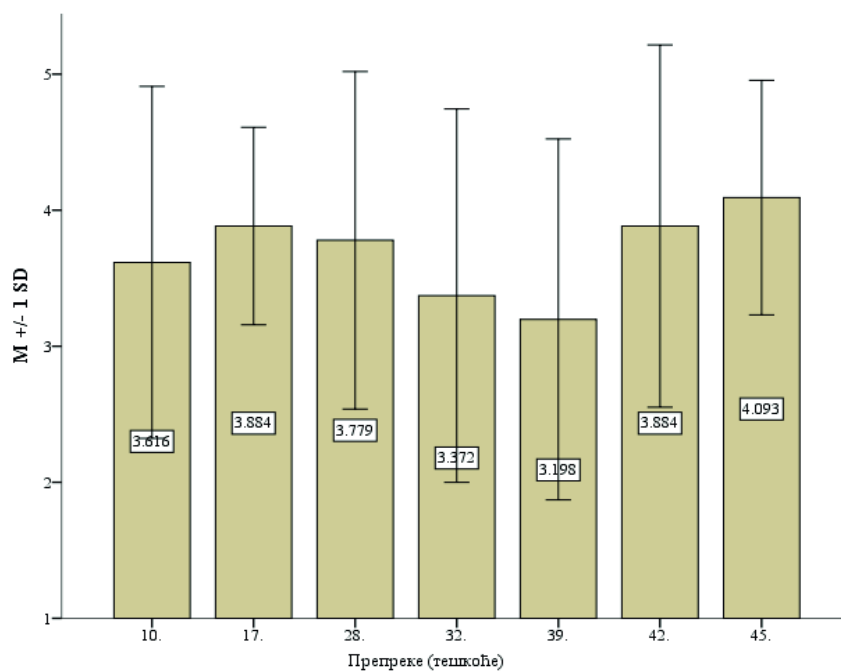

Grafikon 2. Distribucija prosečnih vrednosti odgovora ispitanika na subskali *Isplativost i korist*

Uporedni prikaz osnovnih deskriptivnih mera rezultata ispitanika na subskali, *Prepreke (teškoće)* iz Boothove skale stavova medicinskih sestara prema istraživanju: najviši prosečan rezultat je zabeležen kod stavke br. 45 („Dobijanje saglasnosti od pacijenta za realizaciju istraživanja je vrlo teško“) i iznosi 4,09 (SD = 0,86), dok je najniži kod stavke

br. 39 („Istraživanja u sestrinstvu trebale bi sprovesti medicinske sestre sa završenim doktoratom“) i iznosi 3,20 (SD = 1,33).

Prosečan ukupan skor za subskalu *Prepreke (teškoće)* iznosi 29,50 (SD = 4,61), a kreće se u rasponu od 19 do 39 (*Grafikon 3*).

Grafikon 3. Distribucija prosečnih vrednosti odgovora ispitanika na subskali *Prepreke (teškoće)*

Diskusija

Mnoga istraživanja su se bavila stavovima medicinskih sestara prema istraživanjima ali i uslovima i problemima za njihovo sprovođenje. Najčešće korišćena skala je *Boothe's Attitudes on Nursing Research Scale* koju je razvila Patricia Boothe (Boothe's) 1981. godine kao deo svoje doktorske disertacije. Istraživanje u sestrinstvu doprinosi razvoju sestrinske profesije s jedne strane a primena istraživačkih rezultata u praksi doprinosi podizanju nivoa kvaliteta pružene nege. Osim toga, rezultati sprovedenog istraživanja služe kao argumenti pri izradi dokumenata koji regulišu sestrinstvo i zdravstvenu zaštitu stanovništva. U razvijenim zemljama, osamdesetih godina 20. veka istraživanje je priznato kao sastavni deo sestrinske profesije.

Prema saznanju, ovo je prva studija u Srbiji koja se bavila ispitivanjem stavova medicinskih sestara o istraživanjima u sestrinstvu. Za velike pomake u pogledu istraživanja potrebni su vreme, materijalni, finansijski i ljudski resursi ali i edukovane medicinske sestre – istraživači.

Stavovi predstavljaju iskaze ljudi koji pokazuju njihov odnos prema određenom objektu i koji predispiniraju njihovo ponašanje prema tom objektu. Taj odnos (stav) može biti pozitivan ili negativan. [15–17]. U našoj studiji analiziranje ukupnih rezultata na pojedinim subskalama Boothove skale stavova, potvrđuje pozitivnost stavova medicinskih sestara – specijalista kliničke nege prema istraživanjima, što ukazuje na to da medicinske sestre iskazuju blagi interes za sprovođenje istraživanja u sestrinstvu kao i na dobijanje podrške okoline za ista. Slični rezultati su dobijeni u studiji koja je sprovedena u Hrvatskoj 2017. godine [18].

U daljoj analizi stavova naših ispitanika prema istraživanjima, učinjen je pregled odgovora ispitanika na pojedinim stavkama ove subskale. Najviši prosečan rezultat je zabeležen kod tvrdnje „Želeo/la bih da sprovedim istraživanja“, dok je najniži kod tvrdnje „Verujem da mi moj posao pruža vreme potrebno za sprovođenje istraživanja“. Nešto viši stepen slaganja ispitanici su pokazali s tvrdnjama „Vreme provedeno u nezi bolesnika je važnije od vremena provedenog za sprovođenje istraživanja“ kao i tvrdnjama koje govore o tome da veruju da bi na svom radnom mestu mogli dobiti potrebnu pomoć za sprovođenje istraživanja i da bi im kolege pomogle pri tome.

Iz ovakvih rezultata može se zaključiti da se ispitanici, uprkos pozitivnim stavovima prema istraživanjima, ipak ne bave istim iz razloga što nemaju vremena a nadređeni sluha, da im omoguće bavljenje istraživanjem za vreme radnog vremena. Veći prioritet daju nezi pacijenata, a ne sprovođenju istraživanja te je stoga pitanje, razumeju li važnost

implementiranja rezultata istraživanja u svoju praksu i vide li njihovu korist za pacijente. U drugim istraživanjima [11,13] ispitanici najveće slaganje izražavaju s tvrdnjom, da su rezultati istraživanja korisni za bolju zdravstvenu negu bolesnika i da se mogu primeniti u njihovom radnom okruženju.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da nema dovoljno edukativnih programa vezanih za sprovođenje istraživanja kao i to da nisu sigurni da mogu očekivati pomoć kolega i drugih stručnjaka pri sprovođenju istraživanja. Takođe, rezultati ukazuju da poznavanje statističkih procedura koje se primenjuju za analizu rezultata nije na visokom nivou. Ova studija pokazuje da prosečan ukupan skor govori o tome da su ispitanici svesni isplativosti i koristi od istraživanja. Slični rezultati za pomenutu subskalu dobijeni su i u drugim istraživanjima [18].

Rezultati istraživanja Lingcon JM, pokazali su da su najpozitivniji stavovi medicinskih sestara povezani sa subskalom *Isplativost i korist* i opisale su ih sa „u potpunosti se slažem“. [19]. Najviši prosečan rezultat je zabeležen kod tvrdnje „Rezultati istraživanja su korisni za bolju zdravstvenu negu bolesnika i mogu se primeniti u mom radnom okruženju“ i „Istraživanja medicinskih sestara su sredstva pomoću kojih se teorija primenjuje u praksi“, dok je najniži kod tvrdnje „Medicinske sestre dobijaju pohvale od svojih saradnika i kolega kada sprovedu istraživanje“. Nešto viši stepen slaganja ispitanici su pokazali s tvrdnjama: „Medicinskim sestrama, kada sprovedu istraživanje, previše zameraju njihovi saradnici“ i „Sprovođio/la bih istraživanja kada bi dobijanje pacijentovog pristanka bilo lakše“. Naši rezultati su nešto drugačiji od rezultata drugih studija. Ispitanici drugih studija najveće slaganje pokazali su s tvrdnjama koje govore o tome da bi medicinske sestre sprovodile istraživanja ako bi im bili omogućeni slobodni dani za to i ako bi im na raspolaganju bilo više novčanih sredstava za tu svrhu [11,13,18]. U pomenutim studijama ispitanici najmanje slaganje izrazili su s tvrdnjom da medicinske sestre dobijaju pohvale od svojih saradnika i kolega kada sprovedu istraživanja, dokazano je da su vreme koje imaju na raspolaganju kao i podrška okoline važni faktori koji su povezani s činjenicom da li će medicinske sestre sprovoditi i primenjivati rezultate istraživanja. Prosečan ukupan skor za subskalu, *Prepreke (teškoće)* govori o tome da su ispitanici u velikoj meri svesni prepreka za sprovođenje istraživanja [18,13].

Sem etike publikovanja koja čini završni deo jednog istraživanja, svi prethodni postupci u istraživačkom radu medicinskih sestara moraju biti zasnovani na etičkim principima. U našoj studiji najviši prosečan rezultat zabeležen je kod tvrdnje „Dobijanje saglasnosti od pacijenta za realizaciju istraživanja je vrlo teško“ dok je najniži kod tvrdnje „Istraživanja u

sestrinstvu trebalo bi da sprovede medicinske sestre sa završenim doktoratom“ što znači medicinske sestre u određenoj meri nisu svesne važnosti obrazovanja za sticanje znanja o istraživačkim metodama.

Ovakvi rezultati su iznenađujući s obzirom da su naši ispitanici sa završenom strukovnom specijalizacijom tj. sa visokim nivoom obrazovanja i da su tokom svoje formalne edukacije u izvesnoj meri upoznati s istraživačkim procesom. Rezultati sličnih istraživanja ukazuju na to da istraživanja u sestrinstvu treba da sprovede medicinske sestre sa najvišim nivoom obrazovanja kao što je to najčešće i u drugim naučnim oblastima [11,14,18].

Zaključak

Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja, potvrđujemo da upotreba *Boothove skale stavova medicinskih sestara prema istraživanju*, omogućava da se na brz i jednostavan način dobije jasan uvid u stavove medicinskih sestara prema istraživanju. Medicinske sestre iskazuju blago pozitivne stavove prema istraživanju u sestrinstvu, postoji svest o isplativosti i koristi od istraživanja, međutim, prepreke za sprovođenje istraživanja su višestruke. Problemi savremenog sestrinstva najviše su vidljivi u nedovoljnom obrazovanju i nemogućnosti napredovanja u struci. U pogledu akademskog pisanja i dobrog poznavanja istraživačkog postupka medicinske sestre moraju biti svesne važnosti profesionalnog i stručnog usavršavanja te je neophodno da odgovorno na tome i rade.

Rezultati ovog istraživanja se ne mogu generalizovati na ukupnu populaciju medicinskih sestara u Srbiji, ali mogu poslužiti u razvijanju sestrinskih istraživačkih programa.

Literatura

1. Stojanović-Jovanović B. Osnovi metodologije istraživanja u sestrinstvu. Drugo izdanje. Beograd: VZŠSS; 2017.
2. Brockopp DY, Tolma-Hastings M. Fundamentals of nursing research. London: Jones and Bartlett; 2003.
3. Bošković S. Sestrinstvo i babištvo-osnove profesije. Beograd: Udruženje medicinskih sestara, tehničara i babica R. Srbije; 2014.
4. Peličić D, Radunović D, Dobrović D, Bokan D. Klinička istraživanja i uzorkovanje u naučno-istraživačkom radu, *Sestrinska reč* 2015;72(19): 4-7. doi:10.5937/sestRec1572004P
5. Mijanović N. Characteristics of research workers as a significant precondition for successful examination of educational phenomena. *Nastava i vaspitanje* 1999;48(3-4):296-309
6. Newton LH. In defense of the traditional nurse. *NLN Publ.* 1990;20-2294:13-20.
7. Kerlinger F. Foundations of behavioral research (3rd ed.). New York: Holt, Rinehart & Winston. Lake, E. T; 1986.
8. Burns N, Grove SK. The practice of nursing research: Conduct, critique and utilization (5th ed.). St. Louis, MO: Elsevier Saunders; 2005.
9. Colling J. Procedures, ethics, and funding sources. *Urologic Nursing* 2004;24:130–33.
10. Myers G, Kosinski M. Research in the perianesthesia setting: The basics of getting started. *Journal of PeriAnesthesia Nursing* 2005; 20; 35–41.
11. Nieswiadomy RM. Foundations of Nursing Research. 5th Edition, Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall; 2008.
12. Bostrom AC, Malnight M, MacDougall J, Hargis D. Staff nurses' attitudes toward nursing research: a descriptive survey. *J Adv Nurs.* 1989;14:915-922.
13. Omishakin MYJ, Oyetunde MO. Overview of Nursing Research. *International Journal of Nursing Didactics* 2015;5(12):5-13.
14. Baron RA, Byrne D. Attitudes: Evaluating the social world. U: Baron RA, Byrne D, ur. *Social Psychology*. Boston:Allyn and Bacon. 2000.p.12025.
15. Luthans F. *Organizational Behavior*”, New York: McGraw Hill; 1989
16. Rubin K. *The Organizational Behaviour Reader*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall; 1991.
17. Kovačević A. Stavovi medicinskih sestara prema istraživanju u sestrinstvu [Diplomski rad]. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Medicinski fakultet; 2017 [pristupljeno 01.05.2022.] Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:152:663167>
18. Lingcon JM. Nurses' Attitudes towards Nursing Research. *International Journal of Recent Innovations in Academic Research* 2018; 2(8): 41-55
19. Stojanović B. Stavovi medicinskih sestara o istraživanjima u sestrinstvu posle završene specijalizacije kliničke nege. *Specijalistički rad*, Beograd: VZŠSS; 2019.

Korenspondent / Korresponding author: Biljana Stojanović Jovanović; biljananstojanovic@gmail.com